

İLİŞKİLER

JOHN HEIL

VakıfBank Kültür Yayınları: 0423
Felsefe: 038

İLİŞKİLER

JOHN HEIL

Özgün Adı
Relations

Türkçesi
Samet Büyükada

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Merve Nur Yaman

Sayfa Uygulama
Yümna Sarıkaya

Kapak
Faruk Özcan

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılâp Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025
© John Heil, 2021

ISBN 978-625-5848-46-8

Kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

This translation of "Relations" is published by arrangement with Cambridge University Press.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Kasım 2025

İLİŞKİLER

JOHN HEIL

TÜRKÇESİ
SAMET BÜYÜKADA

JOHN HEIL

St. Louis'teki Washington Üniversitesinde felsefe profesörü. Metafizik, zihin felsefesi ve bilgi teorisi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Heil, özellikle töz, özellik ve nedensellik kavramlarına ilişkin düşünceleriyle çağdaş metafizik tartışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Heil, *Journal of the American Philosophical Association* dergisinin kurucu editörüdür ve günümüzün önde gelen analitik metafizikçilerinden biri olarak kabul edilmektedir. *From an Ontological Point of View* (2003), *The Universe as We Find It* (2012) ve *Appearance in Reality* (2021) gibi önemli eserleri bulunmaktadır.

SAMET BÜYÜKADA

Lisans eğitimini 2011 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamladı. 2015 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını ve 2023 yılında aynı üniversite ve alanda doktorasını tamamladı. Hâlen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Büyükada, *Metafizik Bugün* serisinden çıkan *Öz ve Eğilimler ve Güçler* kitaplarının da çevirmenidir.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Özet	9
1 İlişkiler: Onlarsız Olmaz	11
2 Özellikler ve İlişkiler	15
3 İçsel ve Dışsal İlişkiler	23
4 Metafiziksel Ön Hazırlıklar	29
5 Doğru Kılma	39
6 Bradley'nin Gerilemesi	57
7 İlişkiler ve İlişkisel Olmayan Doğru Yapıcılar	73
8 Gözden Geçirme	89
9 Bradley Yeniden	93
10 İlişkisel Ontoloji	105
11 İlişkiler: Ne Onlarla Ne Onlarsız	113
Kaynakça	115

TEŞEKKÜR

İlişkiler hakkındaki düşüncelerimi etkileyen birçok kişi oldu; bunlar arasında artık aramızda olmayan altı filozof dostum da var: David Armstrong, Donald Davidson, Jonathan Lowe, Charlie Martin, Hugh Mellor ve Jack Smart. Önceki sayfalarda hak edenlere hakkını vermeye çalıştım, ama eminim ki adı anılmayı hak edip burada eksik bıraktıklarım da vardır. Tuomas Tahko'ya özel bir minnettarlık borçluyum. Cambridge University Press'in "Cambridge Elements in Metaphysics" dizisine katkıda bulunmam için yaptığı davet, bana ilişkiler üzerine ciddi biçimde düşünme ve bu konuda zihnimde dağınık hâlde bulunan düşünceleri bir düzene kavuşturma fırsatı verdi. Bu dağınık düşüncelerimin bir kısmı, "Relations" başlıklı makalemden (*Routledge Companion to Metaphysics*, der. R. Le Poidevin ve R. Cameron, London: Routledge, 2009, s. 310–321) ve F. Clementz ile J.-M. Monnoyer'in derlediği *The Metaphysics of Relations* (Frankfurt: Ontos Verlag, 2015, s. 310–321) adlı çalışmada yer almıştı. Cambridge University Press için kitabımı değerlendiren iki anonim hakem ile birlikte Tuomas ve Anne Elliott-Day, bu kitabı önemli ölçüde geliştiren sayısız düzeltme ve öneri sunarak beni kendi kendimden koruyup dürüst kalmam konusunda ellerinden geleni yaptılar. En çok da Harrison Hagan Heil'e, hem ona hem de onun varlığına minnettarım. Onun sevgisi, bilgeliği ve dengeli bir üslubun inceliklerine hâkimiyeti, bu çalışmayı sürdürmemi ve tamamlamamı mümkün kıldı.

ÖZET

Tarihsel olarak felsefi tartışmalarda *ilişkiler* çoğunlukla tali meseleler olarak ele alınmış, daha önemli ve acil metafizik sorunlarla hesaplaşıldıktan sonra değinilmesi gereken artık konular gibi görülmüştür. F. H. Bradley bu noktada bir istisna olarak öne çıkar. Bradley'nin ilişkiler konusundaki görüşlerini ve bunların günümüzdeki önemini kavrayabilmek, öncelikle mevcut alternatiflerin anlaşılmasını, bunun da ilişkilerin geleneksel olarak nasıl sınıflandırıldığını ve filozofların onların doğasını ve ontolojik konumunu kavramakta nasıl zorlandığını bilmeyi gerektirir. Bu konudaki tutumlar, ilişkilerin bütünüyle reddedilmesinden, her şeyin dayanağı olarak en yüksek statüyü onlara vermeye, bu yelpazedeki çeşitli ara konumlara kadar uzanır. İster sevilsin ister nefret edilsin ya da sadece tahammül etmek zorunda kalınsın, ontolojik açıdan ciddi bir metafizikle iştigal edecek hiçbir filozof ilişkileri görmezden gelemez.

Anahtar kelimeler: Metafizik, ilişkiler, doğru kılma, bağlı olma, F.H. Bradley

İLİŞKİLER: ONLARSIZ OLMAZ

Biz bazı şeylerin başka şeylere neden olduğu ya da onları ortaya çıkardığı, bazı şeylerin diğerlerinden daha uzun, daha sıcak ya da daha ağır olduğu bir evrende yaşıyoruz. Bu evrende varlıklar birbirinden belli uzaklıklarda durur, bir yerden başka bir yere hareket eder ve sizin bir anne ve babanız, belki de bir ya da iki kardeşiniz vardır, belki ortanca çocuksunuzdur. Çevremizi bu şekilde betimlemek, o çevredeki nesneler arasındaki ilişkileri betimlemektir.

1.149,4 metre yüksekliğindeki Ben Nevis, 992 metre yüksekliğindeki Sgùrr Alasdair'den daha uzundur. Ben Nevis, Sgùrr Alasdair ile *daha uzun olma* ilişkisi içindedir. Standart bir kriket topu 160 gramdır ve 142 gramlık bir beyzbol topundan *daha ağırdır*. San Francisco, St Louis'in 2.800 kilometre *batısındadır*. Elizabeth, Margaret'in *kız kardeşidir* ve Anne'in *annesidir*. İtaliyeyle yazılmış ifadeler ilişkileri dile getirir.

İlişkilerden söz etmek hem günlük yaşamda hem de bilimlerde vazgeçilmezdir. Fakat ilişkiler tam olarak nedir? İlişkisel yargılar doğru olduklarında, onları doğru kılan şey nedir? İlişkisel yargılar nesnellik iddiası taşır. Bu yargılar, sözel olarak değil kelimenin tam anlamıyla doğru olmayı amaçlar. İlişkiler ve ilişki türleri oldukça fazladır. O hâlde filozoflar neden ilişkilerin doğası hakkında bu kadar keskin biçimde anlaşmazlığa düşmektedir? Neden birçok filozof ilişkileri muamma olarak görür? Neden bazıları ilişkilerin gerçekliğinden şüphe edecek kadar ileri gider?

Bu, filozofların filozofluk yapmasından mı ibarettir; yani hiçbir aklı başında insanın sorgulamayı aklına dahi getirmeyeceği şeyleri sorgulamak için bahane bulmalarından mı? Filozoflar kolay olan bir şeyi neden zorlaştırmak zorundadır?

Şansımız yaver giderse ilişkilerin doğası üzerine ciddi biçimde düşünmeye başladığınızda bu sorular kendiliğinden yanıt bulacaktır. Bunu yapmak, metafiziğe, özellikle de filozofların ontoloji dediği metafizik dalına bir yolculuğu gerektirir. Ontoloji, “Neler vardır?” sorusunu ele alır ama bu, ecza dolabındaki şeyleri listelemek gibi tek tek varlıkların dökümünü yapmak anlamında değil, tekil varlıkların hangi en genel kategoriler altında toplandığını araştırmak anlamındadır. Bir kriket topu bir şeydir, bir nesnedir. Buna karşılık, kriket topunun küresel şekli ve kırmızı rengi birer nesne değil bir nesnenin özellikleridir. Böylece elinizde nesneler ve özellikler olmak üzere iki ontolojik kategori vardır. Peki başka kategoriler de var mıdır?

Bu kitap, filozofların ilişkilerin ontolojisi üzerine düşünme yollarını ele almaktadır. İlişkiler kendilerine özgü bir varlık kategorisi mi oluşturur, yoksa başka kategorilere mi dâhil olurlar? Örneğin ilişkiler bir tür özellik midir? Elbette ilişkilerden verili bir şekilde söz ediyoruz, ama gerçekten orada mıdır? İlişkiler birer şey midir? Kendi başlarına mı var olurlar? Anlaşmazlıklar kaçınılmazdır fakat belki çözümsüz değildir.

Bu sorularla yüzleşmek, ilişkilerin genellikle nasıl sınıflandırıldığına ve birbirlerinden ya da ilişki olmayanlardan nasıl ayrıldığına belli ölçüde aşina olmayı gerektirir. 2. ve 3. Bölümlerde sunulan sınıflandırma, mümkün olduğunca metafiziksel açıdan tarafsız ve tartışmasız olmayı hedeflemektedir. İzleyen tartışma, hatta kitabın tamamı ise ne bütünüyle tarafsız ne de bütünüyle kapsayıcı olmayı amaçlar. Amaç, konunun alanına dair sezgisel bir bakış açısı kazandırmak ve sizi bu mesele hakkında bilinçli ve

bilgiye dayalı bir görüş geliştirebilecek bir konuma getirmektir.

Bir şeyin doğasını anlamak, sizi doğru yöne yönlendiren ama sonunda pek de açıklayıcı olmayan, hatta yanıltıcı olan örneklerle başlayarak gerçekleşir. Süreç, sabır ve biraz da şansla gerçeğe daha yakın bir noktaya ulaşana kadar sürer. Bu yaklaşım Filozof'tan alınmıştır:

Herhangi bir alandaki araştırmanın konusu olan şeylerin ilkeleri, koşulları ya da öğeleri varsa, bilgi bunlarla tanışıklık yoluyla elde edilir. Bunu yapmanın doğal yolu, bize göre daha bilinebilir ve daha açık olan şeylerden başlayarak doğası gereği daha bilinebilir ve daha açık olana ilerlemektir; çünkü “bize göre bilinebilir olan” ile “mutlak olarak bilinebilir olan” şeyler aynı değildir. Bu çalışmada da aynı yöntemi izlemek zorundayız ve doğası gereği daha karanlık ama bize daha açık olan şeylerden başlayarak doğası gereği daha açık ve daha bilinebilir olana doğru ilerlemeliyiz. (Aristoteles, Fizik 184a 1–20, McKeeon 1941: 218)

Bilimlerdeki ilerlemeler, felsefi eğilimlerdeki değişimler ve *apaçık olana* ilişkin değişken algılar nedeniyle bu çabanın her kuşakta yeniden başlatılması ve sürdürülmesi gerekir. Kimi için bu zaman kaybıdır, kimine göreyse fena olmayan bir eğlencedir, az sayıda kişi içinse son derece önemlidir. Sabırlı olur ve sonuna kadar benimle kalırsanız, bu yelpazenin neresinde bulunduğunuzu fark etmeye başlayacaksınız. Şöyle düşünün: Yol boyunca başka hiçbir şey öğrenmeseniz bile, kendiniz hakkında bir şey öğrenme ihtimaliniz var.

Ön hazırlıklar bu kadar. Şimdi derin bir nefes alın, kendinizi toparlayın ve dalışa hazırlanın.

ÖZELLİKLER VE İLİŞKİLER

Filozofların ilişkiler üzerine konuşurken neyi kastettiklerini anlamanın bir yolu, gündelik hayattaki özellikler ile ilişkiler ayırımına bakmaktır. Bir özellik bir nesneye aittir, bir ilişki ise nesneler arasında bulunur. Bir kriket topunun kırmızı rengi ve küresel biçimi kriket topunun özellikleridir. Topun bir rafta bulunması ya da bir ayakkabının yanında olması ise ilk durumda top ile raf arasındaki, ikinci durumda ise top ile ayakkabı arasındaki bir ilişkidir.

Bir sahneyi tam olarak betimlemek için yalnızca topu, rafı ve ayakkabıyı zikretmek yetmez; bunların birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarını da belirtmek gerekir. Raf, top ve ayakkabı sahnede bulunabilir ama top rafta olmayabilir ya da ayakkabının yanında olmayabilir. Burada kastedilen şey genel bir noktadır. Evreni betimlemek için yalnızca içerdiği şeylerin listesini vermek yeterli değildir. Bu şeylerin nasıl ilişkili olduklarını da söylemek gerekir. İlişkilerden söz etmek belli ki kaçınılmazdır.

2.1 YERLİLİK (ADICITY)

İlişkiler, özelliklerden farklı olarak, bir şeye değillerdir, ilişkilendirdikleri şeyler yani *relata*ların arasında ya da aralarında bulunur.¹ İlişkiler kendi aralarında da farklılık gösterir. Bu farklılıklar

---

1. *Relata* terimi, bir ilişkiye dâhil olan varlıkları ifade eder; yani “ilişki öğeleri”,

çeşitli boyutlarda ortaya çıkar. Bunlardan biri de “n-yerli” (*place*) ya da “yer-lilik” (*adicity*) boyutudur.² Top ile raf arasındaki *üzerinde olma* ilişkisi ile top ile bir ayakkabı arasındaki *yanında olma* ilişkisi, ikisi de iki *relata* arasında bulunan iki-yerli (*two-place*) ilişkilerdir. Topun bir ayakkabının ve başka bir ayakkabının arasında bulunması ise üç yerli bir ilişkidir.

Dört, beş ya da daha fazla yerli ilişkilerden nadiren söz etsek de ilişkilerin herhangi bir yer sayısına sahip olamayacağına inanmak için bir neden yoktur. Bu tür ilişkiler için özel adlarımızın olmayışı, gerçekliğe değil, sınırlı zihinlerin dayattığı kısıtlamalara işaret eder. Sonsuz sayıda karmaşık ilişkiye karşılık gelen sonsuz sayıda kelime öğrenmek yerine, karmaşık ilişkileri betimlemelerle ifade ederiz. Bir organik molekülün bileşenleri arasındaki ilişkiyi dile getiren yeni bir sözcük icat edebilirsiniz ki bilim insanlarının bunu yapması için sebepleri olabilir, ama çoğu durumda bileşenlerin nasıl ilişkilendiğini açıkça belirtmek hem daha verimli hem de daha az kafa karıştırıcıdır.

Başta özellikleri ilişkilerden, özelliklerin bir nesneye ait olduğunu, ilişkilerin ise nesneler arasında bulunduğunu söyleyerek ayırmıştım. Özellikler monadik (tek-yerli), ilişkiler poliadiktir (birden çok-yerli). Şu iddiayı sorgulamak isteyebilirsiniz: Lewis Carroll, Charles Dodgson ile özdeşlik ilişkisi içindedir: Carroll, Dodgson’dur. Özdeşlik yalnızca bir şeyin kendisiyle arasında bulunan bir ilişkidir. O hâlde özdeşlik monadik, tek-yerli

“ilişkinin tarafları” ya da “merbut” olarak karşılanabilir. Diğer bir ifade ile *relata* terimi, bir ilişki içerisinde bulunan unsuru temsil etmektedir. Türkçe tam anlamı vermese de okuyucu metin içerisinde bu terimi “ilişik” ya da “öge” ile karşılayabilir. –ç. n.

2. Burada “n-yerli” ifadesi, bir ilişkinin kaç öge arasında bulunduğunu (n ögeli ilişki) belirtir. Örneğin “iki-yerli” bir ilişki iki nesne arasında, “üç-yerli” bir ilişki üç nesne arasında bulunur. –ç. n.